

ПЕДАГОГІЧНІ НАУКИ

УДК 373.313.035.6

Т. О. Атрощенко,
кандидат педагогічних наук, старший викладач
(Мукачівський державний університет)

ПІДГОТОВКА МАЙБУТНЬОГО ВИХОВАТЕЛЯ ДО РОБОТИ З ФОРМУВАННЯ МОВЛЕННЕВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ДОШКІЛЬНИКІВ

У статті представлена специфіка підготовки майбутнього вихователя до роботи з формування мовленнєвої компетентності дошкільника, а також характеристика навчальних курсів, за допомогою яких здійснюється дана робота. Розкривається суть поняття "мовленнєва компетентність" та шляхи її формування. Вказуються вимоги щодо професійних умінь майбутнього вихователя в роботі з формування мовленнєвої компетентності дошкільників.

Реформування змісту та гуманізація цілей дошкільної освіти України є складовою процесу оновлення світових та європейських освітніх систем, на часі реалізації *компетентнісної парадигми*, яка орієнтує педагогів на впровадження в педагогічну практику цілісного підходу до розвитку особистості. Очікування суспільства пов'язані сьогодні насамперед з формуванням життєздатної, гнучкої, свідомої, творчої людини. Починати розв'язання цих проблем слід з дошкільного дитинства, оскільки саме в цей віковий період закладається фундамент оптимістичного світобачення; засвоюються моральні правила і норми, розвивається довільна поведінка; формується мовленнєва компетентність тощо.

Постає питання якісної підготовки майбутнього вихователя до здійснення завдань з розвитку рідної мови дітей у сучасному дошкільному навчальному закладі.

Проблема підготовки конкурентноздатних фахівців пов'язана з модернізацією вищої школи, пошуком шляхів подальшого вдосконалення навчального процесу в ній, здатного забезпечити розвиток творчого потенціалу майбутніх фахівців.

Під час професійної підготовки вихователів слід враховувати таку особливість професійної діяльності, як: досягнення основних цілей навчання, успішне вирішення різноманітних учбово-методичних і виховних задач через знання специфіки педагогічного спілкування, володіння професійним мовленням, нормами мовленнєвої поведінки, що забезпечують результативність і ефективність діяльності педагога. Таким чином, у зміст професійної підготовки вихователя повинен бути введений додатковий компонент, пов'язаний із набуттям досвіду комунікативно-творчої діяльності.

Проблема оволодіння основами професійного мовлення і мовленнєвою поведінкою вихователя може бути успішно вирішена в тому випадку, коли це навчання буде засноване на єдиній концепції, на базі цілісного курсу, адресованого студентам педагогічного вузу. Основою цієї концепції може стати той підхід, орієнтований на пошуки, теоретичне осмислення і практичне втілення оптимальних шляхів оволодіння ефективним, успішним мовленням.

Питання готовності до професійної діяльності й пошуку шляхів її формування в майбутніх педагогів в умовах вищої школи присвячені дослідження А. П. Войченко, І. М. Дичківської, М. О. Дьяченко, І. А. Зязюна, Н. В. Кичук, О. Я. Савченко, Р. П. Скульського, В. О. Сластьоніна, С. О. Сисоевої та інших.

Зокрема проблема мовленнєвої компетентності дошкільника досліджується А. М. Богуш, Н. В. Гавриш, А. М. Гончаренко, К. Л. Крутій, Т. І. Поніманською та іншими.

Метою даної статті є розкриття специфіки підготовки майбутнього вихователя до роботи з формування мовленнєвої компетентності дошкільників, напрямів підготовки та підвищення кваліфікації педагогічних кадрів.

У контексті Болонського процесу як нової історичної реальності постає переосмислення традиційної системи підготовки майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів.

Савченко О. Я. підкреслює, що в основі формування педагога повинна лежати особистісно орієнтована модель освіти, і цей процес повинен забезпечуватися органічною єдністю психологічних, педагогічних і методичних знань, а основною ознакою навчально-виховного процесу у вищому навчальному закладі має бути системність [1].

Звичайно, підготовка майбутнього вихователя дошкільного навчального закладу має свою специфіку, пов'язану з віковими та індивідуально-психологічними особливостями вихованців;

© Атрощенко Т. О., 2010

особливостями навчально-виховного процесу в сучасних дошкільних навчальних закладах. Вихователі дошкільних закладів покликані розвивати усне мовлення дітей, навчати їх рідної мови, формувати культуру мовленнєвого спілкування.

Складниками професіоналізму в будь-якій професії є компетентність та озброєність системою вмінь. У педагогічній діяльності для професіоналізму замало лише цих двох компонентів. А в роботі майбутнього вихователя щодо формування мовленнєвої компетентності дошкільника необхідна певна система знань, умінь і навичок, які дають можливість вирішувати дане завдання з найвищим результатом. Ефективність роботи з даної проблеми значною мірою залежить від вдало розробленої системи педагогічного впливу, педагогічних умінь і навичок вихователя, його мовлення як взірця для дітей.

Насамперед, розглянемо, що собою являє компетентність дошкільника взагалі і мовленнєва компетентність зокрема.

Базова програма розвитку дитини дошкільного віку "Я у Світі" визначає компетентність дитини як інтегральну характеристику розвитку особистості, основними показниками якої є оптимальний для віку ступінь сформованості провідної діяльності, всіх форм активності та базових якостей [2].

Мовленнєве спілкування дітей відбувається у процесі формування комунікативно-мовленнєвої діяльності. Змістовий бік її розвитку пов'язаний з формуванням когнітивно-комунікативної, орієнтувально-планувальної, організаційно-комунікативної, мовленнєвої, комунікативно-діяльнісної компетенцій [3: 95].

Мовленнєва компетенція – це здатність дітей розв'язувати комунікативно-мовленнєві завдання завдяки добору адекватних комунікативній меті і проблемній ситуації змісту, способів комунікативної діяльності, вмінню будувати різні форми монологічних (розповідь, опис, міркування, пояснення) і діалогічних (ситуативна розмова, діалог-розпитування, бесіда) висловлювань, використовуючи при цьому засоби виразності мовлення [3: 96].

Мовленнєва компетенція означає готовність і спроможність особистості адекватно й доречно використовувати мову в конкретних ситуаціях буття (висловлювати власні думки, бажання, наміри, прохання тощо), застосовувати при цьому як мовні, так і позамовні (міміка, жести, рухи) та інтонаційні засоби виразності [3: 168].

Триєдина мета цілеспрямованої роботи з розвитку мовлення дошкільників полягає у формуванні мовленнєвої компетенції як однієї з головних базисних характеристик особистості. Вона спрямована на активне системне застосування взаємопов'язаних педагогічних дій: розвитку мовлення, навчання мови та мовленнєвого виховання.

Процес формування мовлення в дошкільному дитинстві відбувається на всіх рівнях – фонетичному, лексичному, граматичному, текстовому, оскільки дитина опановує всі одиниці мови: звук, слово, слововиди, словосполучення, речення і текст. Тож зауважимо, що результативність процесу мовленнєвого розвитку забезпечує міцний взаємозв'язок завдань виховання звукової культури мовлення, розвитку словника, формування граматично правильного мовлення та розвитку зв'язного діалогічного й монологічного мовлення.

Навчання мови і розвиток мовлення дітей не зводяться лише до мовленнєвої діяльності, реалізації та використання мовної системи. Базисний компонент мовленнєвого розвитку дитини-дошкільника включає: діалогічну, монологічну, лексичну, фонетичну, граматичну та мовленнєву компетенцію.

Отже, майбутній вихователю дошкільного закладу повинен володіти таким запасом знань, умінь і навичок, які допоможуть йому на практиці досягти високих результатів щодо формування мовленнєвої компетенції дітей дошкільного віку.

Саме тому навчальною програмою спеціальності "Дошкільна освіта" передбачено вивчення студентами протягом трьох років курсу "Методика розвитку рідної мови з методикою виразного читання". Даний курс складається з 4-х змістових модулів, які забезпечують оволодіння студентами теоретичними знаннями та практичними вміннями щодо розвитку рідної мови та формування мовленнєвої компетенції дошкільників:

- Змістовий модуль I. Теоретико-історичні засади теорії і методики розвитку мови;
- Змістовий модуль II. Формування діамонологічної лексичної компетенції.
- Змістовий модуль III. Формування граматичної, фонетичної, художньо-мовленнєвої компетенції дітей.
- Змістовий модуль IV. Спільна робота дошкільного закладу, школи та сім'ї з розвитку мовлення дітей.

Мета даного курсу – сформувати професійно-мовленнєву готовність майбутнього вихователя дошкільного закладу до навчання дітей рідної мови.

Упродовж навчального курсу майбутні вихователі мають оволодіти знаннями, вміннями й навичками, на яких ґрунтується професійно-мовленнєва діяльність і які сприяють формуванню професійно-мовленнєвої готовності, а саме:

- теоретико-методологічними: знання наукових засад процесу навчання рідної мови у дошкільному закладі;
- лінгвістичними: знання про мову як систему; вміння здійснювати порівняльний аналіз мовних одиниць на будь-якому рівні, що є обов'язковою умовою ефективності розроблення навчальних технологій з кожного розділу методики для організації мовленнєвої діяльності та спілкування дітей дошкільного віку;
- комунікативними: вміння спілкуватись українською мовою в різноманітних ситуаціях навчально-мовленнєвої діяльності;
- когнітивними: вміння орієнтуватися в нормативних освітянських документах і керуватися відповідними положеннями у професійній діяльності, зокрема Базовим компонентом дошкільної освіти, Базовою програмою та навчально-методичними посібниками з розвитку мовлення дітей на різних етапах дошкільного періоду;
- технологічними: знання варіативних технологій розвитку мовлення дітей дошкільного віку і вміння організовувати ефективне навчання мови, налагоджувати зворотній зв'язок, конкретизувати навчальні цілі й на цій основі вдосконалювати процес навчання дітей мови; вміння застосовувати на практиці основні положення методичної науки про навчання дітей мови;
- проектно-прогностичними: знання, вміння і навички планування різних видів роботи з розвитку мовлення;
- корекційними: вміння й навички коригування відхилень і вад у мовленні дітей дошкільного віку;
- аксеологічними: знання, вміння і навички оцінювання навчально-мовленнєвої діяльності дітей, професійно-мовленнєвої діяльності педагогів, самооцінювання ефективності здійсненого процесу навчання мови.

Специфіка професійної діяльності вимагає від майбутнього вихователя вміння:

- самостійно складати мовленнєві зразки розповідей (описові, з власного досвіду, творчі);
- будувати мовленнєві моделі, доступні наслідуванню дітьми;
- добирати малі жанри фольклору, тексти художніх творів, сприятливі для розвитку образного мовлення дітей;
- складати тексти дидактичних мовленнєвих ігор, ситуацій та мовленнєвих завдань;
- розробляти конспекти занять, сценарії розваг, літературних ранків та вечорів;
- вправляти мовленнєві помилки та огріхи і попереджати виникнення нових;
- творчо планувати навчально-мовленнєву діяльність дітей.

Це потребує від вихователя постійного творчого пошуку, вміння аналізувати, зіставляти, знаходити найефективніші шляхи розвитку мовлення дітей, залучати їх до активної пізнавально-мовленнєвої діяльності.

Система практичних занять курсу передбачає залучення студентів до активної навчально-мовленнєвої та пошуково-дослідної діяльності, котра стимулює їх до розробки нових методичних технологій розвитку та навчання дітей дошкільного віку рідної мови.

Важливим для вирішення проблеми формування мовленнєвої компетентності дошкільника є вивчення студентами курсу "Методичне керівництво роботою з формування мовленнєвої компетентності дошкільників".

Методиці формування мовленнєвої компетентності в дошкільному закладі як науці належить провідна роль у системі підготовки вихователя дошкільного закладу. Адже майбутній вихователь мусить не тільки досконало оволодіти теоретичними положеннями методики, знати прийоми, методи, засоби розвитку мовлення, а й набути практичних умінь і навичок.

Метою даного курсу є вивчення студентами й узагальнення сучасних технологій керівництва роботою з формування мовленнєвої компетентності дошкільника. А основним завданням – оволодіння студентами вміннями та навичками організації педагогічного процесу на основі сучасних технологій формування мовленнєвої компетентності дошкільника.

Майбутні вихователі, вивчаючи даний курс, повинні знати теоретичні поняття мовленнєвого розвитку, навчання рідної мови та мовленнєвого виховання; питання теорії і методики формування мовленнєвої компетентності дітей дошкільного віку та питання керівництва роботи з даної проблеми. Студенти аналізують планування роботи з розвитку мовлення в дошкільному закладі та моделювання занять з розвитку мовлення в різних вікових групах, обстежують мовленнєву готовність дитини до школи, складають плани роботи методичного кабінету та різних форм роботи з батьками.

Програма також передбачає вивчення відомостей про технології діагностики та корекції мовленнєвого розвитку дошкільника.

Акцентуємо увагу студентів на тому, що робота з формування мовленнєвої компетентності дошкільників здійснюється як на спеціальних заняттях так і в процесі керівництва різними видами дитячої діяльності.

Отже, формування мовленнєвих і комунікативних компетенцій майбутніх вихователів відбувається шляхом:

- поглиблення знань про функціонально-стилістичну систему української мови, засвоєння норм мовленнєвої поведінки в різних сферах і ситуаціях спілкування та вдосконалення вмінь і навичок спілкування в науковій та офіційно-діловій сферах, оволодіння різноманітними стратегіями і тактиками ефективної комунікації, генерування вартісних зразків власної мовленнєвої творчості, виховання потреби самоосвіти і самооцінки для постійного вдосконалення особистісно-мовленнєвої діяльності;

- розвитку вмінь і навичок переконливо викладати свої думки, дискутувати, використовуючи різні способи аргументації, вести діалог із співрозмовниками, дотримуючись правил мовленнєвого етикету; працювати з різними типами текстів, у тому числі й з мовними формами різних жанрів, стилів і підстилів;

- оволодіння вмінням сприймати, аналізувати, зіставляти мовні явища й факти, коментувати їх, оцінювати їх під кутом зору нормативності, відповідності ситуації спілкування;

- формування дослідницької компетенції, удосконалення вмінь і навичок самостійної роботи з науковим текстом, різноманітними джерелами наукової інформації, зокрема електронної, розвиток умінь інформаційної переробки тексту, пошук інноваційних технологій.

Успіх комунікативного акту буде залежати від уміння мовця зацікавити реципієнта сказаним. Тому для успіху сучасній людині потрібно володіти мистецтвом комунікації, тобто мати відповідну комунікативну компетентність. На основі комунікативних умінь і навичок встановлюється комунікативна компетентність як здатність користуватися мовою залежно від ситуації.

Отже, ефективність роботи з формування мовленнєвої компетентності дітей дошкільного віку залежить насамперед від професіоналізму вихователя, його вміння організовувати і керувати цим процесом у різних вікових групах дошкільного закладу відповідно до вимог Базового компонента дошкільної освіти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Савченко О. Я. Дидактика початкової школи : Підручник для студентів педагогічних факультетів. – К. : Абрис, 1997. – С. 33.
2. Базова програма розвитку дитини дошкільного віку "Я у Світі" / Наук. ред. та упор. О. Л. Кононко. – 2-ге вид., випр. – К. : Світоч, 2008. – С. 14.
3. Богуш А. М., Гавриш Н. В. Дошкільна лінгводидактика. – К. : Вища шк., 2007. – 542 с.

Матеріал надійшов до редакції 12.04. 2010 р.

Атрощенко Т. О. Подготовка будущего воспитателя к работе по формированию речевой компетентности дошкольника.

В статье представлена специфика подготовки будущего воспитателя к работе по формированию речевой компетентности дошкольника, а также характеристика учебных курсов, с помощью которых проводится эта работа. Раскрывается суть понятия "речевая компетентность" и пути ее формирования. Указаны требования к профессиональным умениям будущего воспитателя в работе с формированием речевой компетентности дошкольников.

Atroshchenko T. O. The Preparation of a Would-be Upbringer for Pre-school Children's Speech Competency Development.

The article deals with pre-school children's speech competency development and characteristics of learning courses with the help of which the work is carried out. It explains the essence of "speech competency" concept and the ways of its development. The demands as for a would-be upbringing's professional skills are denoted in the context of pre-school children's speech competency development.